

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітньо-професійна програма Місцеве самоврядування
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Бакалавр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тамара ЛОЗИНСЬКА

10 червня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Державне регулювання міграційних процесів в Україні»

виконала здобувач вищої освіти денної форми навчання

Дорошенко Анна Геннадіївна

Керівник кваліфікаційної роботи

Ольга МИРНА

Полтава – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	9
1.1. Характеристика поняття «трудова міграція» та фактори впливу на соціально-економічний розвиток	9
1.2. Методичні підходи до оцінювання результативності міжнародної трудової міграції	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА РОЗВИТОК МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	28
2.1. Аналіз сучасних міграційних процесів в Україні та оцінка результативності процесів міжнародної трудової міграції	28
2.2. Проблеми формування ефективної політики України в сфері трудової міграції	32
2.3. Удосконалення міграційної політики України на підставі досвіду країн ЄС	36
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міграційна політика України є одним з найбільш актуальних політичних питань. Сьогоднішня хвиля трудових мігрантів далеко не перша в історії нашої країни. Міграційні потоки в останні десятиліття викликали бурхливі дебати про те, як слід ставитися до міграції. Початок військових дій і збільшений потік мігрантів з України з 2014 року активізували громадські та політичні дебати. З посиленням процесу глобалізації та регіональної інтеграції явища та події, що відбуваються далеко один від одного, все більше впливають один на одного.

Зміцнення міжнародних торговельних відносин і розширення багатогранних і багатосторонніх фінансових, економічних і культурних взаємодій між державами, міжнародними організаціями, суспільно-політичними рухами, окремими особами і терористичними організаціями створюють особливу щільну складну взаємозалежність. Ринок праці є основною складовою всіх видів економіки і в той же час являє собою важливу сферу соціального і політичного життя суспільства. Особливістю цього ринку є надзвичайна складність знаходження компромісу між ефективною для економічного розвитку часткою зайнятого населення та забезпеченням його соціального захисту.

Основним джерелом забезпечення добробуту населення країни є розвинений ринок праці, який надає населенню можливість реалізувати професійні знання і навички, а також отримує значну винагороду в залежності від якості і кількості витраченої праці. Зі свого боку, наявність необхідних трудових ресурсів, що відповідають поточним і майбутнім потребам держави, є одним з ключових факторів функціонального та ефективного розвитку національної економіки. Зростання продуктивності праці при збалансованій політиці перехідного періоду допоможе стабілізувати потребу України в трудових ресурсах, а висока трудова мобільність населення забезпечить найбільший територіальний і структурний баланс попиту і пропозиції робочої сили. Грошові перекази від трудових мігрантів мають значний вплив на

економіку країни, впливаючи на рівень життя домогосподарств, які використовують ці грошові перекази і витрачають їх в Україні.

Грошові перекази від українських іммігрантів, які працюють в країнах з високим рівнем доходу, стають все більш важливим джерелом додаткового доходу для сімей іммігрантів. Беручи до уваги збільшення загального припливу грошових переказів, очікується, що вони також стануть потенційним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку України в цілому.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету згідно теми науково-дослідної роботи «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (номер державної реєстрації 0117u003104, період реалізації 01.01.2017 р. – 01.01.2026 р.).

Мета роботи полягає в вивченні і аналізі впливу міжнародної трудової міграції на глобальну економіку з метою розуміння механізмів цього процесу, виявлення переваг та недоліків для економічного розвитку країн-учасниць, а також розроблення рекомендацій для оптимізації управління міграційними процесами в контексті глобального економічного розвитку. Досягнення поставленої мети буде здійснено шляхом виконання таких **завдань дослідження**:

- розкриття сутності міжнародної трудової міграції;
- розгляд видів міжнародної трудової міграції;
- огляд методичних засад аналізу трудової міграції;
- виокремлення причини трудової міграції;
- оцінка масштабів трудової міграції;
- аналіз соціально-економічні наслідки міграційних процесів;
- виявлення проблем формування ефективної політики України в сфері трудової міграції.

Об'єктом дослідження виступає міжнародна трудова міграція, яка включає переміщення працездатного населення між країнами для здобуття робочої діяльності та інших економічних можливостей.

Предметом дослідження є вплив міжнародної трудової міграції на

глобальну економіку, включаючи ефективність ринку праці, зміни в економічних структурах країн-емігрантів та країн-іммігрантів, інвестиційні потоки, глобальні дисбаланси та економічний зріст.

Методи дослідження, які використовувались при написанні роботи, наступні: абстрактно-логічний – для узагальнення та формування висновків; аналіз – поділення кризи на складові і дослідження кожної частини окремо; метод індукції – встановлення принципів міграційної кризи на основі фактів та явищ; методи теоретичного пізнання – розкриття сутності ринку праці, причин та наслідків міграційних процесів в Україні; синтез – дослідження кризового явища в цілому, на основі об'єднання пов'язаних один з одним елементів в єдине ціле; спостереження – як спосіб пізнання об'єктивного світу на основі безпосереднього сприйняття впливу міграційної кризи на ринок праці держави; отримання первинного матеріалу для вивчення.

Інформаційну базу дослідження склала чинна вітчизняна законодавча база, словники та енциклопедії, статистичні дані, наукові праці вітчизняних та іноземних фахівців. У літературі з міграційної політики багато уваги приділяється дослідженням таких вчених, як А. Андерсон, С. Беррі, К. Дустан [1] та інші. В Україні також існують численні праці з цієї тематики, авторами яких є Т. О. Захарова [19], О. А. Малиновська [28-29], К. В. Шиманська [43] та інші вчені та практики. Вони вивчали актуальні проблеми міграції в країні і пропонували власні підходи до регулювання цих питань засобами державної політики.

Практичне значення полягає в тому, що розуміння впливу міжнародної трудової міграції на глобальну економіку дозволяє країнам та міжнародним організаціям розробляти ефективні політики та стратегії в управлінні міграційними процесами. Це може включати прийняття заходів для забезпечення прав працівників-іммігрантів, стимулювання економічного розвитку через міжнародну працевлаштованість, оптимізацію міграційних потоків та інвестицій в людський капітал.

Таким чином, дослідження міжнародної трудової міграції має важливе

практичне значення для формулювання політики в сфері міграції та сприяє створенню більш стабільної, ефективної та справедливої системи міжнародної працевлаштованості.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження за темою роботи відображені у тезах доповідей на теми:

«Державне регулювання міграційних процесів в Україні», опубліковані у матеріалах науково-практичної конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик (21-22 березня 2024 р., м. Полтава) [44];

«Державна міграційна політика в Україні: публічно-організаційний аспект», опубліковані у матеріалах XVII International scientific and practical conference «Formation of Prospects for the Global Development of Humanity: Modern Problems of Science and Technology» (3-5 квітня 2024 р., м. Болон'я, Італія) [45].

Структура роботи відповідає меті та поставленим завданням дослідження, складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 45 найменувань. Загальний обсяг роботи: 43 сторінки. Робота містить 3 таблиці, 3 рисунки та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Характеристика поняття «трудова міграція» та фактори впливу на соціально-економічний розвиток

Всесвітня історія тісно пов'язана з міграцією населення. Завдяки міграції утворювалися держави і регіони, різні території, формувалася економічна, культурна і політичне життя суспільства і цивілізації. Під міграцією населення (від лат. *Migratio*-переселення) розуміє переміщення населення по території (механічне переміщення) під впливом багатьох факторів (економічних, політичних, релігійних, етнічних, екологічних і т.д.).

З одного боку, міграція є невід'ємною частиною суспільних відносин, а з іншого – це є показником стану економічного розвитку країни. Перехід на кожному етапі свого розвитку складний, багатогранний і неоднозначний, оскільки має якісні зміни, особливості, напрямки і тренди [13, с. 24].

Люди переїжджають з різних причин. Їх можна розділити на 4 групи: економічні, соціальні, політичні, екологічні:

1. Перехід економіки (робочої сили) має на увазі зміну місця в зв'язку з пошуком роботи або просуванням по службі. У професійній літературі цей тип найчастіше асоціюється з поширенням глобалізації та тісною інтеграцією національної економіки. Крім того, економічні причини міграції включають укладення угод про вільну торгівлю між країнами, таких як Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) та Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ).

2. Соціальна міграція відбувається, коли люди переїжджають у пошуках кращих умов життя або слідує за родичами та друзями.

3. Політична міграція – це втеча людей від жорстоких політичних режимів, політичних заворушень, гноблення, революції і війни в країні з

громадянством.

4. Екосистемна міграція спричинена різними стихійними лихами, такими як урагани, повені, землетруси, цунамі, посухи та виверження вулканів.

Таблиця 1.1

Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції

Наслідки	Опис
Економічні зміни	Збільшення робочої сили у приймаючих країнах, зменшення відтік робочих місць у країнах відправників.
Дохідна нерівність	Можливе зростання доходів у мігрантів та їхніх родин, а також ризик збільшення соціальної нерівності.
Вплив на економіку відправника	Зменшення дефіциту робочої сили, втрата спеціалізованої робочої сили, збільшення обсягу валютних переказів.
Демографічні зміни	Зменшення рівня народжуваності у країнах відправників, збільшення кількості людей у віці пенсійного віку.
Соціокультурна інтеграція	Взаємодія між різними культурами та мовами, можливість виникнення конфліктів та адаптації до нового середовища.

У наукових дослідженнях взаємозв'язок між міграцією та розвитком оцінюється неясно. В результаті дії комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів невелика частина трудових мігрантів повертається на батьківщину з новими знаннями, навичками і цінностями, і лише деякі з них мають можливість ефективно застосовувати свої досягнення на внутрішньому ринку праці, що сприяє економічний розвиток країни [43, с. 233].

Дослідники стверджують, що вплив грошових переказів, що переводяться трудящими-мігрантами, в короткостроковій перспективі призведе до підвищення добробуту населення країни походження мігрантів, але в довгостроковій перспективі вплив цих переказів буде залежати від масштабів їх розподілу та ефективності використання з переведених коштів [21, с. 205].

Наводиться аргумент про те, що учасники 1-ї трудової міграції – не єдина категорія потенційних підприємців, які мають можливість розпочати бізнес за допомогою мігрантського капіталу, діти іммігрантів також мають доступ до міграційних фінансових ресурсів, які вони можуть використовувати для відкриття власного бізнесу.

Дослідники вважають, що нові ідеї, ноу-хау, норми і цінності, знання і поведінку, практики і навички були привезені мігрантами в країни їх походження

або спрямовані на соціальні трансферти, які, на думку авторів, сприяють розвитку країни.

Слід також зазначити, що в основному теоретичний дискурс є одностороннім, і основна увага приділяється головним чином трансферту та його безпосередньому економічному впливу. Також не проводилося систематичного дослідження нематеріального впливу міграції, тобто впливу міграції на охорону здоров'я, освіту, а також Соціальні та етнічні аспекти країни походження.

Недостатня увага також приділялася нематеріальним наслідкам міграції, таким як важливість трудової міграції у зміні культурного та соціального середовища країн походження мігрантів. Позитивним ефектом відтоку працівників певної кваліфікації в країну походження є зниження безробіття. У країнах, де ринок праці не в змозі поглинути наявну кількість домашньої робочої сили, імміграція призводить до зниження фінансового тиску на державу і знижує безробіття [41].

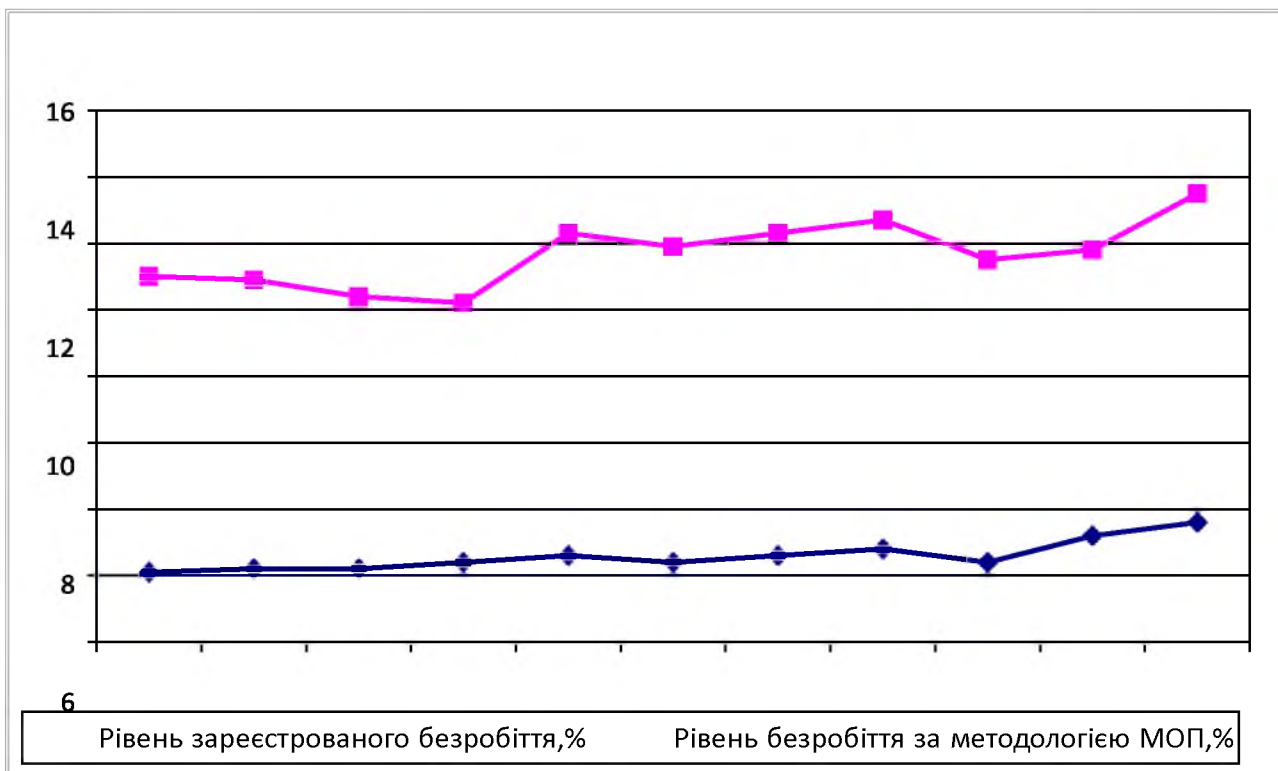

Рис. 1.1. Динаміка рівня безробіття, 2012-2022 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [6].

Специфіка внутрішнього безробіття визначається також тим, що, на відміну від країн з розвинутою економікою, з їх перевиробництвом товарів та обмеженим ринком, Україна не має нездоланих перешкод у створенні нових робочих місць для безробітних, оскільки український ринок можливостей виробництва товарів і послуг далеко не вичерпано [13, с. 12-15].

Якщо система вищої освіти розшириться до межі, буде складно ефективно залучати випускників на ринок праці, або якщо не буде розуміння між спеціальністю і реальними потребами економіки, втрати від міграції незатребуваних фахівців будуть мінімальними.

Загальним негативним наслідком міграційних зрушень, викликаних нестачею робочої сили в певних стратегічних галузях, інтенсивними технологічними змінами та зацікавленістю окремих країн у зниженні витрат на формування людського потенціалу, є відтік відмінних працівників з країн їх походження.

Основними факторами міграції фахівців є несприятливі економічні умови, низька заробітна плата, недостатнє фінансування в науковій та освітній сферах, нерозвиненість наукомістких виробництв в країні походження і висока заробітна плата, можливості для професійної самореалізації, розвинена інноваційна інфраструктура, високі темпи науково-технічного прогресу в країні походження. Країна призначення. Країна походження втратила якісний людський потенціал і засоби для його формування, що перешкоджає економічному та інноваційному розвитку. За оцінками ООН, втрати у фінансуванні освіти потенційних мігрантів становлять 20 млрд. дол. США на рік [14, с. 212].

Країна призначення отримує якісний людський потенціал, економить кошти на його формуванні, стимулює економічний та інноваційний розвиток. Відтік фахівців призводить до загального зниження кваліфікації, зниження якості людського потенціалу і, отже, зниження інвестиційної привабливості країни.

Найбільш негативні наслідки викликає від'їзд невеликої групи вчених, досягнення яких визначають науково-технічний прогрес країни походження. Цей ефект значно посилюється через те, що ці вчені зазвичай працюють у класах

бакалаврату та аспірантури, і їх від'їзд впливає на формування майбутніх освітніх, інтелектуальних та інноваційних можливостей у країні походження.

Міграція науковців, науковців та університетських професорів сприяє подальшій міграції талановитих студентів. Такі розробки загрожують зруйнувати наукові школи, які створювалися десятиліттями, і привести до деградації наукової сфери на національному рівні.

Навчання студентів за кордоном і надання подальших можливостей працевлаштування в країні призначення призведе до втрати потенційних кваліфікованих кадрів і зниження людського потенціалу в країні походження, відтік кваліфікованих фахівців призведе до зниження податкових надходжень до бюджету.

Кваліфікованим працівникам доведеться платити більше податків і отримувати меншу підтримку від державної системи соціального забезпечення. Витрати на нарощування людського потенціалу по країнах походження в разі міграції не окупаються.

У той же час, в деяких випадках перспектива імміграції може призвести до часткового збільшення людського потенціалу в країні походження. Варто відзначити, що міграційні потоки останніх десятиліть в Європі викликали бурхливі дебати про те, як боротися з міграцією.

Початок бойових дій і збільшений потік жертв військових операцій в Сирії активізували громадські та політичні дискусії. Хвилю біженців можна порівняти з періодом Другої світової війни. Ці конфлікти стали лінією розділу в політичній сфері. З одного боку, популярність популістських і націоналістичних партій почала зростати. Великобританія пережила несподіваний Brexit.

З іншого боку, в країнах Європейського Союзу з'явилося безліч громадських ініціатив з підтримки біженців з районів, де проходять військові операції. Підвищення продуктивності праці при збалансованій міграційній політиці допомагає стабілізувати попит держав-членів ЄС на трудові ресурси, а висока трудова мобільність населення забезпечує найбільший територіальний і структурний баланс попиту і пропозиції робочої сили [37, с. 64].

Кількість наявного населення України, за 2017 - 2022 рр.

Роки	Чисельність наявного населення/Total present population, тис. осіб		
	всього/total	у тому числі/of which	
		міське/urban	сільське/rural
2017	42,584.5	29,482.3	13,102.2
2018	42,386.4	29,371.0	13,015.4
2019	42,153.2	29,256.7	12,896.5
2020	41,902.4	29,139.3	12,763.1
2021	41,588.4	28,959.6	12,628.8
2022	41,167.3	28,693.7	12,473.6

Джерело: [5].

Продемонструємо динаміку зміни наявного населення України за допомогою діаграми.

Рис. 1.2. Чисельність наявного населення України по рокам

Аналізуючи таблицю і діаграму про чисельність наявного населення в Україні, можна зробити такі висновки:

За вказаний період (з 2017 по 2022 рік), загальна чисельність наявного населення України зменшилася з 42,584.5 тис. осіб до 41,167.3 тис. осіб.

Розподіл між міським і сільським населенням:

У 2017 році міське населення становило 69.3% від загальної чисельності, а сільське населення - 30.7%.

За наступні роки, відсоток міського населення зберігався на рівні близько 69,0 %, а сільського населення – на рівні близько 31,0 %.

Тенденція зменшення населення: Загальна чисельність наявного населення України зменшувалася протягом вказаного періоду. У 2022 році відбулося зменшення населення на 417,1 тис. осіб порівняно з 2021 роком.

Міграційний вплив: Загальна тенденція зменшення населення може бути пояснена не лише природним зменшенням, але й міграційними процесами, зокрема відтоком населення з сільської місцевості до міських районів або еміграцією за кордон.

Як бачимо, що більшу частину трудових мігрантів складають чоловіки, найчисленнішими серед них є особи 30-44 років (понад 40%) більшість мігрантів походить із областей заходу країни. 41,0 % трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36,0 % – вищу освіту.

Таблиця 1.3

Показники інтенсивності міграції в Україні за 2018-2022 роки (на 1000 осіб)

Роки	Кількість наявного населення, тис. осіб	Коефіцієнт прибуття, ‰	Коефіцієнт вибуття, ‰	Коефіцієнт інтенсивності міграційно-го обороту, ‰	Коефіцієнт міграційного приросту, ‰	Коефіцієнт ефективності міграції, %
2018	42.386	11,98	11,48	23,47	0,50	2,13
2019	42.153	11,81	11,49	23,31	0,32	1,35
2020	41.902	5,71	5,47	11,18	0,24	2,11
2021	41.588	9,87	9,60	19,46	0,27	1,37
2022	39.866	5.63	72.60	78.23	-66.97	-0.85

Джерело: розроблено автором на основі [38]

Таким чином, міжнародна трудова міграція робить негативний вплив на економіку країн-донорів, в той час як вплив стану трудових ресурсів на економіку

країн-одержувачів є позитивним.

Оскільки мігранти – це люди молодого або середнього віку, міжнародна міграція трудових ресурсів частково або повністю компенсує природний спад населення «старіючих» країн Центральної Європи. Це пов'язано з тим, що Іммігранти, в середньому, мають більш молодий вік, ніж корінні народи країн-донорів трудових ресурсів, і з високою народжуваністю в їх сім'ях. В результаті стан робочої сили покращується в довгостроковій перспективі.

Міжнародна трудова міграція стала неодмінною складовою сучасного глобального соціально-економічного ландшафту, відображаючи складність і взаємозв'язок різних факторів, які впливають на переміщення людей між країнами. Феномен міжнародної трудової міграції стає предметом все більшого зацікавлення в науковому дослідженні, оскільки він відображає не лише економічні, але й соціокультурні та політичні аспекти сучасного світу [39].

При вивченні факторів, що впливають на міжнародну трудову міграцію, важливо враховувати різноманітність і складність цього явища. Політичні, економічні, соціокультурні, екологічні та географічні фактори взаємодіють та впливають на прийняття рішення щодо міграції, як на індивідуальному, так і на колективному рівні. Врахування цих факторів допомагає краще зрозуміти мотивації та наслідки трудової міграції, а також сприяє розробці ефективних політик управління міграцією.

Основними механізмами міжнародного співробітництва у сфері управління міграцією є обмін інформацією, обговорення найбільш актуальних питань та вироблення спільних стратегій розвитку міграційних процесів. На міждержавному рівні міграційна політика розробляється та реалізується переважно через діяльність міжнародних організацій, насамперед ООН та МОП. Документи, рекомендації та матеріали, прийняті цими організаціями, містять основні напрями та підходи до реалізації міграційної політики.

Важливу роль відіграє Всесвітня рада ООН з народонаселення, яка ухвалює документи, що містять рекомендації щодо формування та реалізації національної демографічної політики в цілому та міграційної політики зокрема.

Сучасна система управління міграційними процесами в Україні підпадає під юрисдикцію кількох міністерств. Центральним органом виконавчої влади є Державна міграційна служба України (ДМС), діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів через Міністра внутрішніх справ, яка реалізує державну політику у сферах міграції (еміграції та імміграції), у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законом категорій мігрантів. ДМС у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України та іншими актами законодавства [4].

Регулювання трудової міграції здійснюється Міністерством праці та соціальної політики України. До його повноважень належить видача дозволів на провадження господарської діяльності, пов'язаної з працевлаштуванням за кордоном, контроль за дотриманням умов видачі дозволів, участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів у сфері трудової міграції.

Міністерство закордонних справ відіграє не менш важливу роль в управлінні трудовою міграцією, видаючи візи, надаючи консультації та реєструючи громадян, які проживають за кордоном.

Теоретично виділяють кілька ключових етапів процесу формування міграційної політики держави [10, с. 277].

Перший етап передбачає всебічний глибокий аналіз міграційного процесу та довгострокової соціально-економічної ситуації в країні. Сюди входить аналіз міграційної ситуації та факторів, що впливають на її подальший розвиток. Перш за все, на основі поточного обліку руху населення, даних переписів та соціологічних досліджень необхідно оцінити обсяги міграції, напрями регіональної міграції, якісний склад міграції та зв'язки між регіональними переміщеннями. Як правило, достовірність даних поточного обліку значно знижується в періоди найбільш складного соціально-економічного розвитку держави, в періоди реформ і політичних та економічних потрясінь. Тому роль і

потреба в експертних оцінках різко зростає. Хоча процес внутрішньої міграції не впливає на міграційний баланс держави в цілому, роль внутрішніх і зовнішніх міграційних потоків може бути дуже великою і неоднозначною для будь-якої адміністративної одиниці. Тому необхідно розраховувати сальдо внутрішньої та зовнішньої міграції окремо, а при розрахунку загального сальдо міграції в регіоні визначати, чи отримані результати зумовлені елементами внутрішньої чи зовнішньої міграції.

Міжнародна трудова міграція є складним і багатогранним явищем, що визначається різноманітними факторами. Одним із головних мотивів для переселення до інших країн на роботу є економічні можливості. Високі заробітні плати та можливості для кар'єрного зростання приваблюють працівників з усього світу. Крім того, політична нестабільність, конфлікти та війни також можуть змушувати людей шукати притулку в безпечніших регіонах [38, с. 80].

Соціокультурні чинники, такі як релігійні або етнічні спільноти, культурний обмін та родинні зв'язки, часто впливають на рішення про міграцію. Географічне розташування країн, їх кліматичні умови та доступність транспортних маршрутів також враховуються при обранні країни для міграції. Юридичні аспекти, такі як політика міграційних віз, правовий статус мігрантів та законодавство щодо зайнятості, також відіграють важливу роль у регулюванні міжнародної трудової міграції.

Переважною причиною міжнародного трудового переміщення населення є бажання працівників отримувати більш високий рівень доходу, ніж вони мають у своїй країні. Тобто не тільки для підвищення свого рівня життя і отримання кращої роботи, а й для подальшого кар'єрного зростання (для відмінних працівників галузі, яка значно розвинулася за останні роки). Також причинами цього є потенціал кар'єрного зростання трудових мігрантів, надання роботи та місця проживання для всієї родини. У свою чергу, основними причинами міжнародної трудової міграції з України є низькі заробітні плати і високий рівень безробіття [26, с. 104].

Безробіття та зайнятість є найважливішими показниками використання

людських ресурсів у країні у виробничому процесі. Безробіття є не тільки економічною проблемою, але й серйозною соціальною проблемою, і її соціальні аспекти мають першорядне значення для суспільства [39].

Таким чином, безробіття призводить до певних негативних наслідків. Економічний (зниження рівня ВВП: відповідно до Закону Оукена, підвищення рівня реального безробіття сприяє зниженню величини реального ВВП на 2,5%, оскільки необхідні кошти для утримання безробітних). І соціальні (зниження рівня життя населення, дискваліфікація робочої сили, збільшення показників соціальної патології і т.д.) [33, с. 8].

Процеси глобалізації в поєднанні зі стрімкими змінами політичних та економічних систем сприяли активізації глобальних міграційних потоків, що призвело до виникнення у світі принципово нової міграційної ситуації з такими важливими ознаками.

Не тільки ринок праці, а й ринок товарів, послуг, житла, цінних паперів і тощо. Це невід'ємна частина ринкової економіки і найважливіший елемент загальноекономічного ринкового механізму, який дозволяє ефективно використовувати трудовий потенціал держави, окремих регіонів і окремих підприємств шляхом створення конкуренції за працевлаштування, а також сприяє зростанню кваліфікації працівників, підвищує мобільність населення. робочої сили і сприяє поширенню різних форм зайнятості. Але в той же час безробіття з усіма її наслідками є невід'ємною складовою ринку праці .

Згідно з наданими даними, чисельність економічно активного населення безробітних у віці 15-70 років збільшилася в 2014, 2016-2017 роках, але зниження показників у 2018 році є позитивним. Чисельність економічно активного населення безробітних працездатного віку скоротилася з 2011 по 2013, 2015 і 2018 роки. Таке безробіття в Україні зумовлене недостатньою кількістю робочих місць для компетентного населення та неформальною зайнятістю [32].

Значна кількість роботодавців наймає працівників на умовах неформальної зайнятості, щоб уникнути оплати праці, і працівники погоджуються на ці умови. Тому що вони також бачать певний прибуток для себе

(їм не потрібно платити податки або соціальні відрахування до фондів), а також не хочуть втратити свій дохід. Тому найбільш привабливий для українців пошук роботи за кордоном, незважаючи на високий рівень оплати оренди та вартості проживання за кордоном, також більше 96% безробітних намагалися працевлаштуватися, і пошук для кожного підходящої роботи тривав по-різному, але середня тривалість з них пошуків роботи було 6-7.

Варто зазначити, що існує проблема безробіття, хоча і є рівень у 2018 році, не можна стверджувати, що ця проблема вирішена, оскільки безробіття як соціальна проблема має певні негативні наслідки для працівників. Втрата кваліфікації співробітниками погіршення матеріального становища людини і його сім'ї Морально-психологічні проблеми людини, викликані пошуком роботи і відсутністю доходу зниження конкурентоспроможності співробітників на ринку праці через відсутність роботи, втрати практичних навичок, відсутність можливостей здобувати нові знання і навички.

У сучасних умовах для українського ринку праці сформувався несприятливий клімат. На сьогоднішній день кількість безробітних широко поширена. Зайнятість в Україні має свої особливості, зумовлені сучасними проблемами трансформації: низькі ціни на робочу силу, великі масштаби неформальної зайнятості через психологічний стрес, оскільки безробіття завдає шкоди життєвим потребам людей і не дає можливості застосувати свої навички, а також необхідність забезпечити нормальне життя сім'ї. Нездатність працювати і заробляти на життя, безробіття – це порушення прав людини на достатній життєвий рівень, важливого соціального права демократичної країни.

В результаті безробіття серед працюючого населення є серйозною проблемою. Це соціальне явище, яке спричиняє такі наслідки на загальносоціальному рівні: тобто бідність у певній групі, тобто небажана міграція, тобто зростання проявів антисоціальної поведінки, тобто поява радикальних субкультур, тобто зростання конфліктності в суспільстві. На рівні окремих громадян результатами є: обмеження можливостей особистості (безпека, свобода, впевненість у собі). Зниження особистісних якостей через

розрив соціальних відносин (почуття непотрібності, відчай) [25, с. 176].

Депресія (різні види залежності, суїцидальні нахили). Ослаблення сімейних відносин (сімейні сварки через втрату ролі годувальника); негативна політика української влади в останні роки в сфері зайнятості призвела до зменшення кількості вакансій, суперечливим вимогам до якості роботи співробітників і збільшення числа про роботи з небезпечними умовами праці. На індивідуальному рівні причинами безробіття є зниження рівня освіти, втрата кваліфікації високого рівня, відсутність ринкової мотивації (незатребуваність), відсутність формування нових орієнтирів, особисті проблеми кожного працівника і держави в цілому стали проблемами безробіття, що негативно позначається на добробуті суспільства в цілому [28, с. 103].

Сьогодні на ринку праці політика держави повинна бути спрямована на зниження рівня безробіття і забезпечення реалізації працездатності населення працездатного віку в цілому.

Також для українців визначальним фактором процесу трудової міграції є можливість самореалізації, яка відкриває не тільки нові можливості для розвитку і кар'єрного зростання, а й військові дії на сході України, які дали великий поштовх зростанню міграційного процесу. Зокрема, деякі українці вважають, що в Україні немає майбутнього, і хочуть емігрувати в країну, де є можливість дати впевненість у завтрашньому дні і можливість гідного життя дітям. Саме ці негативні наслідки викликають збільшення міграції українців в інші країни в пошуках роботи і гідної заробітної плати.

Отже, фактори, що впливають на міжнародну трудову міграцію, є різноманітними і включають економічні, соціокультурні, політичні, географічні та юридичні аспекти.

Економічні можливості, соціальні зв'язки, культурний обмін та правові рамки грають важливу роль у прийнятті рішення про міграцію. Розуміння цих факторів є ключовим для розробки ефективних стратегій управління міграційними процесами, сприяючи максимальній взаємовигідності для всіх сторін. Міжнародна трудова міграція відіграє значну роль у глобальній економіці

та культурному обміні, і важливо розглядати це явище з урахуванням широкого спектру факторів, що впливають на неї.

1.2. Методичні підходи до оцінювання результативності міжнародної трудової міграції

Перш ніж аналізувати основні тенденції і масштаби трудової міграції українців, варто відзначити, що ці дані абсолютно не точні, оскільки деякі українці не виїжджають за кордон з метою працевлаштування, а залишаються за кордоном і шукають роботу. Також практикується неформальна зайнятість, тому дані про кількість трудових мігрантів в Україні дещо різняться залежно від джерела. За різними оцінками, станом на 2019 рік від 500 млн до 1200 млн громадян України виїхали на заробітки за кордон, і це число зростає з кожним днем. В Україні масштаби міжнародної трудової міграції досягли тривожних рівнів, які негативно позначаються на вітчизняній економіці. Таким чином, станом на 2020/1 рік частка іммігрантів у населенні у віці від 15 до 70 років становила 8%. Однак ці оцінки сильно занижені і засновані на офіційних даних, але значний відсоток іммігрантів (нелегальних, без офіційного працевлаштування і т.д.). Це не враховується в офіційній статистиці [23, с. 36].

Згідно з припущенням, щонайменше третина всіх українських трудових ресурсів може бути розміщена за кордоном, що суттєво загрожує економічній безпеці України. У 2018 році Центр економічної стратегії (Ces) України 36 опублікував дані дослідження під назвою «Скільки українців виїхало за кордон і що держава повинна з цим робити» [24, с. 50].

Згідно з результатами опитування, Україна в даний час входить в топ-10 країн-донорів міжнародних мігрантів у світі. Автори дослідження відзначають, що близько 2,6-2,7 млн осіб можуть одночасно перебувати за межами України, і близько 16,0 % населення нашої країни працездатного віку можуть працювати за кордоном, але оцінюють кількість працюючих мігрантів в Україні в 400 млн осіб.

Найпотужнішим фактором, який «виштовхує» українські трудові ресурси, є економіка, тому що громадяни України шукають більш високу заробітну плату. Звичайно, українці завжди шукають кращу роботу, вірніше, кращий заробіток за кордоном, але тільки в останні роки міграція працівників стала схожа на лавиноподібну [31, с. 30].

Крім того, якщо раніше люди, які заробили за кордоном, поверталися на батьківщину, то тепер вони вважають за краще постійно селитися за межами своєї батьківщини і перевозити туди свої сім'ї. За даними Держприкордонслужби, з 2001 року напрямом переміщення українців через кордон не змінилося і не стало менше: щороку виїзд перевищує в'їзд загальний чистий виїзд українців з країни в 2012-2017 роках склав 630 мільйонів, а загальне число в 2018-2019 роках становить близько 1200 мільйонів. Велике негативне сальдо може свідчити про те, що обсяг міграційних потоків насправді набагато перевищує офіційні оцінки міграційного руху в країні, яку вони залишають, а кількість постійних жителів України відрізняється від офіційних даних.

Інші країни вже почали конкурувати один з одним за залучення співробітників. Попит на трудових мігрантів в Україні найбільше зростає в Польщі, Словаччині, Литві та Хорватії. Тому, за розрахунками Спілки підприємців і роботодавців Польщі, для підтримки зростання економіки цієї країни необхідно залучити 500 мільйонів іммігрантів, а загальна кількість запрошень на роботу, виданих у 2018 році українцям, досягла 300 мільйонів. Точної статистики по 37 напрямкам трудової міграції в регіональному розрізі немає, але можна покластися на соціологічні дослідження, які досить точно відображають напрямом міграційного руху українців [36].

Позитивним ефектом відтоку працівників певної кваліфікації в країну походження є зниження безробіття. У країнах, де ринок праці не в змозі поглинути існуючий обсяг внутрішньої робочої сили, міжнародна трудова міграція знижує фінансовий тиск на державу і знижує безробіття. Якщо система вищої освіти розрослася до межі, якщо проблематично ефективно залучати випускників на ринок праці або якщо існує певний «розрив» між спеціальністю

і реальними потребами економіки, розмір втрат від міжнародної трудової міграції незатребуваних фахівців мінімальний.

Загальним негативним наслідком міграційних зрушень, викликаних нестачею робочої сили в певних стратегічних галузях, інтенсивними технологічними змінами і зацікавленістю певних країн у зниженні витрат на розвиток людського потенціалу, є відтік талановитих людей з країн їх походження. Найбільш негативні наслідки викликає від'їзд вчених, чий досягнення визначають науково-технічний прогрес країни походження. Цей ефект багаторазово посилюється, коли такі вчені працюють в аудиторіях бакалаврату та магістратури, і їх міграція негативно позначається на формуванні майбутніх освітніх, інтелектуальних та інноваційних можливостей в країні походження. Міжнародна міграція науковців, науковців та викладачів вищих навчальних закладів сприяє подальшій міграції талановитих студентів. Це загрожує руйнуванням наукових шкіл, які створювалися десятиліттями, і деградацією наукових дисциплін на національному рівні.

Якщо міжнародна трудова міграція відбувається з країн, що розвиваються, в країни, що розвиваються, то в разі легальної міграції мігранти можуть розраховувати на системи соціальної допомоги, зокрема на підтримку в разі безробіття. Якщо взяти до уваги, що ймовірність отримання допомоги у відповідних умовах для визначення міжнародної міграції не дорівнює нулю, то це пояснюється виникненням ефекту «пастки сильного безробіття» [30, с. 133-135].

Суть його в тому, що бувають випадки, коли трудящі-мігранти вирішують переїхати в іншу країну для отримання допомоги по безробіттю, оскільки вони вище заробітної плати в їхній рідній країні. Зрозуміло, що така ситуація негативна для одержувача трудових ресурсів, оскільки лягає тягарем на державний бюджет країни.

Також загально визнано, що грошові перекази мігрантів дають позитивний зовнішній ефект, оскільки вони збільшують валовий національний дохід. В економіках багатьох країн грошові перекази мігрантів є важливим доповненням

до національного доходу і додатковим інструментом боротьби з бідністю в країнах-донорах трудових ресурсів. Слід зазначити, що грошові перекази мігрантів зазвичай здійснюються в іноземній валюті, що покращує платіжний баланс.

В результаті переведення таких трудових мігрантів на батьківщину формує позитивний економічний ефект. Додатковий позитивний вплив грошових переказів мігрантів на економіку країн-донорів у деяких випадках пов'язаний з наявністю мультиплікативного ефекту від цих додаткових валютних надходжень. Однак існування цього мультиплікативного ефекту і його величина залежать від напрямку коштів, отриманих на батьківщині іммігранта.

Наприклад, у дослідженні, присвяченому множенню грошових переказів Мексиканських робітників-мігрантів зі Сполучених Штатів, Дж. Тейлор зробив його значення рівним 2. Цей результат означає, що кожен долар, який мексиканські робітники відправляють зі Сполучених Штатів на батьківщину, збільшить національний дохід Мексики на 2 долари [29, с. 172].

Слід також зазначити, що грошові перекази не тільки знижують рівень бідності сімей іммігрантів за рахунок збільшення доходів, але і в разі множення роблять позитивний вплив не тільки на всю економіку країни, але і на населення країни-донора. Негативний вплив міжнародної трудової міграції на економіку країн-донорів полягає в тому, що через переважання нелегальних елементів мігранти не беруть участі у формуванні соціальних фондів, що збільшує фінансове навантаження на соціальне забезпечення населення країни, і якщо вони повертаються в країну походження в пенсійному віці виникають проблеми з їх пенсійним забезпеченням, що може посилити соціальну напруженість в суспільстві [2].

Отже, міжнародна трудова міграція робить негативний вплив на економіку країн-донорів і позитивний вплив на економіку країн-одержувачів. У зв'язку з тим, що імміграція – це в основному люди молодого і середнього віку, міжнародна трудова міграція частково або повністю скорочує природну спад населення центральноєвропейських країн, звану «старінням». Такий процес

відбувається в основному через те, що імміграція відбувається в більш молодому віці, ніж у корінних народів країн-донорів. трудові ресурси, а також через високу народжуваність в сім'ях.

Таким чином, стан робочої сили покращується в довгостроковій перспективі. Основними факторами міграції фахівців є несприятливі економічні умови, низька заробітна плата, недостатнє фінансування наукової та освітньої сфер, недостатній розвиток наукомістких виробництв в країні походження, а в країнах, що приймають трудових мігрантів, навпаки, висока заробітна плата, великі можливості для професійної самореалізації мігрантів, розвиток інфраструктури інновацій, високі темпи науково-технічного прогресу.

Країни, що відправляють трудових мігрантів, втрачають якісний людський потенціал і засоби для його формування, перешкоджаючи економічному та інноваційному розвитку. За оцінками ООН, втрати у фінансуванні освіти потенційних мігрантів становлять 20 млрд. дол. США на рік. В результаті країна призначення отримує якісний людський потенціал, економить кошти на його формуванні та стимулює економічний та інноваційний розвиток.

Міграція фахівців з країни призводить до значного зниження кваліфікації, якості людського потенціалу і, отже, зниження інвестиційної привабливості країни, до відмови від трудових мігрантів. Слід також зазначити, що системи соціального забезпечення в розвинених країнах викликають ефект «локальних пасток безробіття». Виникнення цієї «пастки» неможливе без міжнародного переміщення трудових ресурсів [3, с. 98].

Високий рівень соціального захисту в майбутньому призводить до великого попиту на робочу силу для працевлаштування на низькооплачувані роботи без достатніх повноважень, а також до того, що велика кількість безробітних місцевих трудових ресурсів воліють отримувати соціальну допомогу, паралельно також формуються споживчі настрої певних груп місцевих жителів, їх соціально-економічна активність знижується.

У цьому випадку, крім прямих економічних витрат, спрямованих на підтримку надлишкового числа безробітних (це пов'язано з поєднанням високого

рівня соціального захисту та міжнародної трудової міграції), економіка приймаючої країни також втрачає людський капітал, оскільки в цих групах місцевого населення складається думка, що найкращим засобом до існування є не робота, а те, що безробітний залежить від держави.

Отже, аналіз трудової міграції проводиться для оцінки міграційного процесу (кількість прибуваючих, їх динаміка, темпи зміни показників) і визначення позитивного і негативного впливу на економіку країни. Для такого аналізу використовуються різні методи: економічні, статистичні, математичні та економетричні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА РОЗВИТОК МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз сучасних міграційних процесів в Україні та оцінка результативності процесів міжнародної трудової міграції

Трудова міграція є важливим фактором соціально-економічного розвитку країни. Останніми роками перед Україною гостро постало питання контролю за міграцією. Це пов'язано з тим, що кількість трудових мігрантів продовжує зростати, що призводить до економічних, соціальних та демографічних втрат і вимагає вживаних регуляторних заходів в країні.

До 2014 року мігранти були переважно із західної України, але зараз значна частина мігрантів є вихідцями зі сходу країни; у 2014-2015 роках міграція в Україні зростає через економічний спад. Посиленню міграційних процесів сприяли військове вторгнення, макроекономічна криза, погіршення добробуту домогосподарств та високий рівень безробіття.

Повномасштабний початок російсько-української війни 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація зрадила і напала на Україну, призвів до безпрецедентного з часів Другої світової війни явища – масової міграції українського населення. Як наслідок, в українському суспільстві з'явився феномен мільйонів вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), біженців, переселенців, шукачів притулку та мігрантів. За останні півстоліття європейської та світової історії відбулося кілька великих міграційних криз.

Однак нинішня криза вимушеної міграції в Україні не має собі рівних за масштабами, географічним охопленням, кількісними показниками та тривалістю: на основі статистичних даних Держстату проаналізовано кількість прибулих та вибулих за регіонами станом на січень 2022 року.

Щодо міграційних процесів в Україні можна зробити такі висновки:

1. загальна міграційна активність: 30 955 осіб в'їхали в Україну та 28 673 особи виїхали за цей період. Загальний приріст еміграції склав 2 282 особи.

2. регіони з найбільшим приростом населення

- Найбільший приріст населення спостерігався в Київській області: 4140 осіб в'їхали і 1867 осіб виїхали, тобто загальний міграційний приріст склав 2 273 особи.

- Дніпропетровська область також зазнала значного приросту: 2264 особи в'їхали та 1 930 осіб виїхали.

3. області з найбільшим відтоком мігрантів.

У Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Черкаській та Чернігівській областях кількість вибулих мігрантів перевищила кількість прибулих.

4. у кількох регіонах зміни чисельності населення були меншими

- Волинська область: 800 осіб приросту населення та 808 осіб відтоку населення.

- Хмельницька область: нульовий приріст населення: 990 прибулих і 990 вибулих.

Загалом продемонстровано різноманітні міграційні тенденції в регіонах України, причому Київський регіон є центром притоку населення. У той же час, деякі регіони стикаються з відтоком населення.

Станом на 15 листопада 2022 року 7,6 мільйона громадян України залишилися за кордоном через конфлікт. З них близько 3 мільйонів – у росії та Білорусі, включно з тими, хто був примусово переселений до першої з них. Це залишає приблизно 4,5 мільйона українців у Європі [22, с. 45].

Хоча приплив робочої сили та витрати українських мігрантів за кордоном є позитивним фактором для економіки країн, в яких вони проживають, великий приплив мігрантів створює низку викликів, особливо для державних фінансів. Водночас чистий фіскальний ефект є позитивним для Європи в довгостроковій перспективі, оскільки українці активно інтегруються в європейський ринок праці та сплачують податки. Витрати українських мігрантів підтримують економіку країн, в яких вони

проживають, переважно через приватне споживання (частково нейтралізуючи негативний вплив тотальної війни Росії проти України на реальне приватне споживання в ЄС).

Зокрема, у 2022 році споживання українців за кордоном зросло більш ніж утричі порівняно з попереднім роком – до 2 млрд доларів США на місяць. Крім того, витрати на українських мігрантів стимулюють державне споживання, особливо у сфері житлової інфраструктури.

Крім того, витрати на українських мігрантів стимулюють державне споживання, особливо у сфері житлової інфраструктури, охорони здоров'я та освіти.

Станом на листопад найбільша кількість осіб, які отримали статус тимчасового захисту, була в Польщі – близько 1,5 мільйона, в Німеччині – понад 1 мільйон і в Чеській Республіці – близько 450 000.

Візуальне представлення даних про внутрішньо переміщених осіб, репатріантів та біженців у 2022-2023 роках див. на рисунку 3:

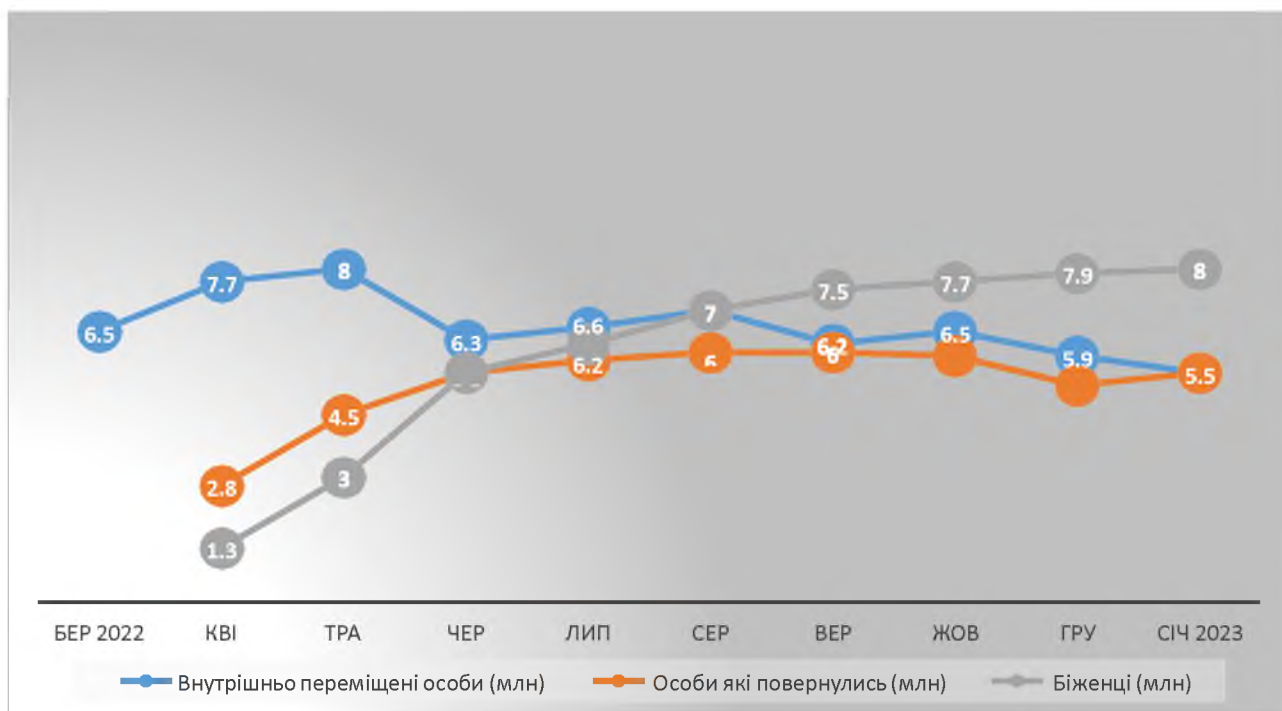

Рис. 2.1. Внутрішньо переміщені особи, люди, які повернулися, та біженців продовж 2022-2023 рр. [24].

Понад 100 000 українців також були зареєстровані в Італії, Іспанії, Болгарії, Великобританії та Франції. Згідно з опитуванням REACH, проведеним на польському кордоні, основними факторами, що впливають на вибір напрямку міграції, є наявність сім'ї та друзів у місці прибуття (39%), близькість до України (31%) та отримання порад у приймаючій країні (17%). Однак з часом макроекономічні умови та стан ринку праці, ймовірно, відіграватимуть більш важливу роль у виборі мігрантами країни.

На початку 2023 року Управління ООН з координації гуманітарних питань (УКГП) виявило, що 40% всього населення України потребують гуманітарної допомоги. З них 56% - жінки та дівчата, 23,0 % - діти та 15,0 % - люди з інвалідністю [34].

Станом на січень 2023 року понад 19 мільйонів людей постраждали від різних форм переміщення, з них 58% - 5,4 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які перебувають у стані переміщення понад шість місяців, і 5,5 мільйона повернулися, п'ята частина з яких повертається з-за кордону (МОМ в Україні, Загальне опитування населення, Раунд 12, 23 січня 2023 року) [15].

Понад 8 мільйонів українців були переміщені за кордон, а 602 337 громадян третіх країн (ГТК) перетнули кордон з України до сусідніх країн (УВКБ ООН, 2023; МОМ, 2023) [18].

Під час кризи загальна кількість біженців та громадян третіх країн, які виїжджають з України, неухильно зростає. Війна кардинально змінила умови життя українського населення, серйозно ускладнивши доступ людей до життєво важливих послуг, таких як водо-, електро-, теплопостачання, охорона здоров'я, освіта та соціальний захист.

Вона суттєво обмежила доступ людей до життєво важливих послуг, таких як освіта та соціальний захист, і кардинально змінила життя людей, які живуть у районах, де важко отримати допомогу.

Криза також серйозно вплинула на найбільш вразливі групи населення, включаючи тих, хто проживає на територіях, безпосередньо зачеплених війною, внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, жінок, дітей та осіб, які

перебувають у складних життєвих обставинах. Руйнування критично важливої інфраструктури та припинення надання базових послуг, а також численні жертви серед цивільного населення можуть призвести до подальшого зростання соціальної напруженості, регіонального конфлікту та нестабільності.

Біженці та громадяни третіх країн, які прибувають з України, продовжують демонструвати ознаки солідарності не лише в сусідніх країнах, а й у ширшому регіоні. На другому році повномасштабної війни 63,0 % українців заявили, що мають намір залишитися в країні (УВКБ ООН, грудень 2022 року) [14]. Багато сусідніх країн стикаються зі значним зростанням міського населення, особливо жінок і дітей, що створює тиск на ключові служби.

В умовах тривалої невизначеності та обмежених ресурсів все ще існують прогалини в підтримці біженців, громадян третіх країн і країн загалом для отримання взаємних соціально-економічних вигод від їхнього прийому.

2.2. Проблеми формування ефективної політики України в сфері трудової міграції

В умовах зростання соціальної напруженості та збройних конфліктів у світі, інтенсифікації міжнародних міграційних процесів (як добровільних, так і вимушених) загострюється проблема їх регулювання. Зрештою, неефективна міграційна політика не лише супроводжується численними соціально-економічними та культурними проблемами, а й призводить до реальних загроз національній безпеці.

Оптимізація міграційної політики та боротьба з негативними наслідками міграційного процесу може бути досягнута шляхом удосконалення правового регулювання міграційного процесу або шляхом забезпечення навчання, соціально-психологічної, культурної та мовної адаптації та інтеграції мігрантів і біженців. В умовах міграційної кризи при реформуванні міграційної політики необхідно підкреслити важливість таких напрямків, як посилення міграційного

контролю, фільтрація прибуваючих мігрантів, боротьба з нелегальною міграцією, розселення мігрантів і біженців та надання їм базової соціальної допомоги. Важливим питанням для політики загалом і міграційної політики зокрема є визначення її цілей. Однак базовий стратегічний документ, Концепція державної міграційної політики (прийнята 30 травня 2011 року), не містить чіткого визначення, цілей та завдань міграційної політики [17, с. 95].

Преамбула Концепції містить такі цілі: забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами; створення умов для сталого демографічного та соціально-економічного розвитку держави; підвищення рівня національної безпеки шляхом запобігання неконтрольованим міграційним процесам та ліквідації їх наслідків; гармонізація національного законодавства у сфері міграції з міжнародними стандартами; громадяни України, які проживають або працюють за кордоном. Зазначено, що метою є посилення соціального і правового захисту громадян та створення умов для соціального і правового захисту українських працівників. Фактично так визначено основні завдання міграційної політики на державному рівні.

Концепція далі окреслює стратегічні напрями міграційної політики та завдання державних органів щодо її реалізації. Загальновідомо, що цілі та зміст міграційної політики є історично визначеним поняттям, яке може змінюватися залежно від розвитку суспільства, національної та світової демографічної, соціально-економічної та політичної ситуації. Тому в нинішніх умовах ми вважаємо, що формулювання цілей на національному рівні має включати такі ключові моменти: це захист національних інтересів, безпеки та територіальної цілісності України, протидія депопуляції, забезпечення правового та соціального захисту українців за кордоном, інтеграція іноземців та внутрішньо переміщених осіб у приймаюче суспільство та інтеграція держави. Ці аспекти частково відображені в Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року.

У Стратегії зазначено, що така політика має «позитивно впливати на національну інтеграцію та державну безпеку України, сприяти прискоренню

соціально-економічного розвитку країни та уповільненню темпів депопуляції, стабілізації кількісного та якісного складу населення, задоволенню потреб економіки в робочій силі та відповідати міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України». У ній зазначено, що країна повинна «забезпечити недопущення перенаселення країни» [43].

Крім того, формулювання цілей Стратегії також потребує уточнення і має включати: сприяння повному використанню позитивного потенціалу міграції та мінімізацію її негативних наслідків. Крім того, у Стратегії зазначено, що негативні наслідки міграції з України мають бути зменшені, а позитивний вплив міграції на розвиток України має бути збільшений.

Загалом регулювання міграційного процесу в Україні має ґрунтуватися на таких основних принципах:

- 1) захист національної безпеки та національних інтересів, подолання економічної кризи, сприяння подальшому соціально-економічному зростанню держави та підвищенню рівня добробуту населення;
- 2) дотримання прав людини як суб'єкта міграційного процесу;
- 3) дотримання принципу верховенства права, міжнародних норм міграційного та трудового законодавства відповідно до рекомендацій міжнародних організацій (зокрема МОП та МОМ);
- 4) запобігання та протидія нелегальній міграції, торгівлі людьми, тіньовій зайнятості та нелегальному працевлаштуванню мігрантів;
- 5) партнерство, координація та внесок у міграційну політику України [19, с. 203].

Процеси європейської інтеграції та глобалізації підкреслюють необхідність доповнення цих принципів міграційної політики принципом гнучкості. Гнучкість означає здатність політики змінювати свої тактичні інструменти відповідно до ситуацій, що виникають у глобальному просторі, та рекомендацій міжнародних організацій, а також здатність адекватно реагувати на нові виклики та проблеми, пов'язані з новітніми глобальними процесами.

Дослідження виявило, що основною причиною міграції за кордон є

низький рівень заробітної плати. Наступними за поширеністю (за частотою зафіксованих варіантів відповідей) чинниками міграції є відсутність роботи, економічна криза, корупція в Україні та житлові проблеми (необхідність купівлі або ремонту житла). Державна міграційна політика є складовою як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, тому в науковій літературі її диференціюють на зовнішню та внутрішню міграційну політику відповідно.

Зазначається, що цілями зовнішньої політики є сприяння розвитку економічного потенціалу країни, підвищення добробуту населення і, найголовніше, зміцнення національної безпеки. Тому об'єктом регулювання зовнішньої міграційної політики є процес еміграції, міграції та транзиту населення. Внутрішня міграційна політика покликана регулювати процес внутрішньої міграції (добровільної та вимушеної).

З метою підвищення комплексності аналізу та уточнення цілей і завдань пропонується виокремити ще один важливий блок у структурі внутрішньої політики, а саме той, що пов'язаний із зовнішньою міграцією. Важливо пам'ятати, що питання, пов'язані з міграцією, вирішуються на внутрішньому рівні. Йдеться про адаптацію та інтеграцію іноземців, які прибули в Україну на постійне проживання або довгострокове перебування, а також про необхідність розробки ефективних механізмів повернення громадян України, які проживають за кордоном, та їх успішної реінтеграції [26, с. 125].

Крім того, ми вважаємо, що важливим завданням сучасної міграційної політики є запобігання масовому виїзду українців за кордон та вплив на чинники, що його спричиняють. Йдеться про необхідність покращення можливостей працевлаштування на українському ринку праці, підвищення заробітної плати та забезпечення належних умов праці і життя для власних громадян.

Важливим є також національно-патріотичне виховання молоді. Ці та інші цілі міграційної політики можуть бути досягнуті лише у тісній співпраці з іншими сферами державної політики та з міжнародними партнерами. Тому функції та завдання міграційної політики мають бути суттєво розширені в умовах зростання загроз національній безпеці України. Окрім необхідності посилення

прикордонного контролю, перед міграційною політикою стоїть завдання інтеграції мігрантів та внутрішньо переміщених осіб у приймаюче суспільство та здійснення превентивних заходів у міграційній сфері. Тому для запобігання відтоку найціннішого людського потенціалу необхідно покращити умови працевлаштування працездатного населення та вдосконалити систему оплати праці.

Боротьба з масовим безробіттям та реформування системи оплати праці – два найактуальніші виклики сьогодення. Це складні та багатогранні проблеми, які потребують індивідуального та поглибленого вивчення, а їх вирішення – науково обґрунтованого підходу. На регулювання міграційних процесів негативно впливають застарілі концепції національної міграційної політики. Крім того, в нинішніх умовах дуже важливо, щоб реалізація документа базувалася на принципах захисту національних інтересів України та зміцнення національної безпеки. Тому необхідно доповнити перелік принципів реалізації Стратегії [15, с. 333].

Таким чином, міграційній політиці України має бути притаманний акцент на комплексному підході. Державна програма дій з протидії міграційній кризі та її наслідкам має включати заходи у сферах політики притулку, управління кордонами, інтеграції громадян третіх країн та міжкультурного діалогу. В рамках комплексного підходу вирішальне значення має діяльність різних органів державної влади та інших соціальних інститутів.

2.3. Удосконалення міграційної політики України на підставі досвіду країн ЄС

На нашу думку, Україні варто використати європейський досвід регулювання міграційних процесів. Розвинені країни активізують свої зусилля для побудови ефективної, гуманної та безпечної європейської міграційної політики. Важливу роль у цих зусиллях відіграє Європейська Рада, яка визначає

стратегічні пріоритети. На основі цих пріоритетів Рада приймає рішення про курс дій і санкціонує переговори з третіми країнами. Вона також ухвалює відповідне законодавство і визначає конкретні програми. За останні роки Рада ЄС та Європейська Рада вжили низку ефективних заходів для вирішення міграційного питання; держави-члени Ради ЄС також активували механізми комплексного реагування на політичну кризу. Вони включають конкретні шляхи мобілізації зусиль ключових акторів для координації політичної відповіді на кризу [38, с. 104].

З 2015 року, коли міграційна криза досягла свого піку, ЄС вжив низку заходів для кращого управління своїми зовнішніми кордонами та міграційними потоками. В результаті цих заходів кількість нелегальних в'їздів до ЄС скоротилася більш ніж на 90%. В останні роки найпоширенішим маршрутом був маршрут через центральне Середземне море. Як наслідок, більшість мігрантів з країн Африки на південь від Сахари та Північної Африки потрапляють до Європи через Лівію. Це сприяло розвитку мереж контрабанди і торгівлі людьми в Лівії. Європейський Союз вжив конкретних заходів для врегулювання міграційної ситуації в Лівії та боротьби з першопричинами міграції в Африці [13, с. 8].

Усі країни з перехідною економікою застосували ті самі три основні стратегії, рекомендовані Вашингтонським консорціумом (приватизація, лібералізація цін і торгівлі, макроекономічна стабілізація) для всіх країн з перехідною економікою застосовували ті ж самі три основні стратегії, рекомендовані Вашингтонським консорціумом (приватизація, лібералізація цін і торгівлі, макроекономічна стабілізація), але темпи, масштаби та методи їх реалізації значно відрізнялися. Наприклад, Польща дуже швидко перейшла до майже повної лібералізації цін з девальвацією валюти і запровадила жорсткий макроекономічний контроль (який поступово послаблювався з 1991 року), тоді як приватизація і реструктуризація деяких секторів (сільське господарство, вугільна промисловість, металургія) зайняли більше часу. Цей курс допоміг Польщі подолати перехідну кризу на ранній стадії і досягти високих темпів економічного зростання, але водночас загострив структурні проблеми та

економічні дисбаланси. Ці проблеми були вирішені з 1998 року завдяки жорсткій монетарній політиці та прискореним структурним реформам.

У той же час Польща здійснила чотири основні реформи (пенсійна система, система регіонального управління, система охорони здоров'я та система освіти). Всі ці фактори діяли одночасно і в поєднанні з негативними зовнішніми шоками призвели до значного уповільнення економічного зростання та збільшення безробіття [2, с. 252].

Після швидкої лібералізації цін і торгівлі Угорщина зосередилася на структурній перебудові та приватизації підприємств, переважно з використанням практики прямого продажу. Крім того, вона використовувала відповідні економічні стимули для залучення прямих іноземних інвестицій. Однак м'яка монетарна та фіскальна політика призвела до серйозних макроекономічних викривлень, що вимагало вжиття заходів жорсткої економії в 1995 році для стабілізації ситуації. За цим послідувала серйозна рецесія та подальше падіння попиту на робочу силу; починаючи з 1997 року економічна політика стимулювала швидке економічне відновлення, що врешті-решт призвело до деякого зростання зайнятості та зниження рівня безробіття [27, с. 41].

На противагу цьому, Чехія обрала шлях майже повної лібералізації цін та зовнішньої торгівлі, а також різкої девальвації національної валюти, що на противагу цьому, Чехія обрала шлях майже повної лібералізації цін і торгівлі, а також різкої валютної девальвації і зробила ставку на ваучерну приватизацію та структурну перебудову підприємств з тісними зв'язками з вітчизняними державними банками. Ця політика спочатку успішно стимулювала структурну трансформацію економіки за відносно низьких соціальних витрат, але поступово призвела до зростання макроекономічних дисбалансів, величезного боргу та майже повного краху банківського сектору; коли в 1997 році було запроваджено заходи жорсткої економії, почалася рецесія, збільшилася кількість звільнень та зросло відкрите безробіття. Відновлення було досягнуто лише у 2000 році [26, с. 549].

Ці три приклади з країн Центральної Європи, які (разом зі Словаччиною,

Словенією та Естонією) вважаються найбільш просунутими в економічному переході, ілюструють важливу роль, яку відіграє економічна політика як фактор, що впливає на структуру та активність попиту на робочу силу, а отже, на рівень зайнятості та безробіття. Корисні узагальнення важко зробити, оскільки кожна країна застосовувала свій власний підхід, який був внутрішньо зумовлений політичною ситуацією та обставинами, що склалися на той час.

У деяких країнах прихильність уряду до економічних реформ та обґрунтованих економічних стратегій мала значний вплив на подальші зміни в економіці та на ринку праці. Одним з основних шляхів досягнення цілей, поставлених на національному рівні в ЄС, було сприяння соціальній стабільності, економічному розвитку, зростанню зайнятості та, в цілому, забезпеченню та підтримці рівня життя працюючих людей як головної цінності.

Одним з основних чинників та інструментів є вдосконалення механізмів соціального партнерства між місцевими органами влади та організаціями роботодавців у сфері зайнятості. Крім того, необхідною умовою поліпшення ситуації на ринку праці є підвищення відповідальності роботодавців за використання найманої праці шляхом забезпечення дотримання трудового законодавства в частині збереження якості найманих працівників та легалізації трудових відносин. Значна увага приділяється тим, хто втратив роботу.

Федеральні програми допомагають безробітним шляхом надання грантів на перекваліфікацію. Вважається, що рівень безробіття в країні знаходиться на природному рівні 6-7% від загальної кількості працездатного населення. Однак не всі мають право на допомогу по безробіттю. Звільнений американець повинен мати певний стаж і дохід (це ще залежить від законодавства штату). У будь-якому випадку, в більшості штатів безробітні не можуть отримувати більше половини своєї останньої максимальної зарплати (якщо зарплата надзвичайно висока, кожен штат встановлює максимальний розмір допомоги) [30, с. 72].

Щоб мати право на допомогу по безробіттю, заявник повинен активно шукати роботу і пропрацювати на одному робочому місці не менше шести місяців перед звільненням. Водночас відбувається процес поступового

обмеження допомоги по безробіттю та переорієнтація програм державної допомоги на створення нових робочих місць для тих, хто вже втратив право на допомогу по безробіттю. Люди, які втратили роботу, повинні постійно доводити чиновникам, що вони активно шукають роботу. В іншому випадку вони позбавляються можливості отримувати допомогу по безробіттю.

Уряд має спеціальні програми допомоги тим, хто був звільнений внаслідок перенесення виробництва (або певних процесів) в офшорну зону. Ці програми, які адмініструються Міністерством праці, включають низку заходів, таких як фінансова допомога, перекваліфікація та працевлаштування для тих, хто втратив роботу в результаті міжнародної конкуренції. Щоб уникнути безробіття, уряд США заохочує створення малих і середніх підприємств.

Шляхи підвищення ринкової конкурентоспроможності малих і середніх підприємств включають:

- пільгову кредитну політику,
- зменшення кількості періодичних перевірок,
- скасування трудовітської звітності тощо.

Законодавчо врегульовано відносини на ринку праці та захист громадян від безробіття, визначено принципи, види та механізми соціально-трудоxих відносин, прийнято законодавство, що регулює правовідносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Це негативно позначилося на трудових доходах працівників, поширенні серед них бідності, спричинило зростання безробіття, руйнування трудового потенціалу та втрату конкурентоспроможності економіки [16, с. 24].

Тому на сучасному етапі механізми регулювання зайнятості мають поєднувати щонайменше дві форми організації економічних відносин: через пряме втручання держави (державні програми зайнятості, державне замовлення на підготовку кадрів, прямі інвестиції у сфері зайнятості, пільгове оподаткування та кредитування).

Сучасні економічні механізми, які безпосередньо впливають на структурну пропозицію виробництва та розподілу робочої сили. У цьому випадку заходи

держави мають бути спрямовані на забезпечення відповідності між попитом і пропозицією робочої сили, необхідної для досягнення рівноваги на ринку праці, продуктивної зайнятості та зниження рівня безробіття.

Таким чином, напрями та дії механізму інфраструктури ринку праці в Україні мають бути скориговані відповідно до рівня та умов розвитку ринку праці. Створення умов для розвитку інфраструктури ринку праці має керуватися трьома основними цілями:

по-перше, забезпечення найбільш повної відповідності структур попиту та пропозиції робочої сили;

по-друге, забезпечення рівних можливостей доступу до працевлаштування для громадян, які звертаються;

по-третє, забезпечити реалізацію державних гарантій щодо соціального захисту громадян.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання, пов'язане з розробкою науково-методичних засад та практичних рекомендацій щодо вдосконалення міграційної політики України в умовах глобалізаційних викликів. Основні висновки, отримані в результаті дослідження, полягають у наступному

У дослідженні розглянуто формування міграційної політики в контексті розвитку наукових теорій міграції. Запропоновано авторське тлумачення поняття «міграційна політика» як комплексу заходів, що вживаються державами для ефективного регулювання міграційних процесів з метою забезпечення сталого економічного розвитку, реагування на сучасні глобальні виклики та забезпечення розвитку і конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці.

Ми дослідили формування міграційної політики в контексті різних міграційних теорій і дійшли висновку, що, згідно з неореалістичним підходом, міграційна політика має ґрунтуватися на національній безпеці, тоді як згідно з ліберальним підходом, важливу роль відіграє міжнародне співробітництво. Дослідження також виявило відмінності між цими підходами та конструктивістським підходом, який враховує інтереси держав (учасників міжнародних відносин), які можуть змінюватися в процесі взаємодії між державами.

Аналіз наукових теорій міграції показав, що існують важливі фактори, які впливають на міграцію. До таких факторів належать можливості для професійного самовираження населення, відповідність рівня оплати праці та вартості життя в країні, політична стабільність та рівень безпеки, купівельна спроможність громадян, питання, пов'язані з виплатою заробітної плати, рівень економічного розвитку країни, підприємницькі можливості та умови ведення бізнесу.

З метою встановлення дієвості міграційної політики та оцінки її ефективності було проведено дослідження, спрямоване на визначення обсягів

міграції, її напрямів та сучасних тенденцій. Методологічний підхід, обраний для оцінки міграційного процесу, був застосований для визначення інтенсивності міграції шляхом розрахунку коефіцієнтів (в'їзду, виїзду, інтенсивності міграційного обороту та коефіцієнта міграційного приросту) в Україні за період 2018-2023 років. Розрахунки показали, що до 2021 року інтенсивність міграції зменшувалася, а кількість мігрантів перевищувала кількість іммігрантів. Однак у 2022 році через російську агресію Україна почала відчувати масовий відтік населення. Україна виявилася привабливою для мігрантів через низьку вартість життя серед інших досліджуваних країн. Завдяки ефективній міграційній політиці Україна може досягти ефективного економічного розвитку.

Вивчення методологічних підходів до оцінки ефективності міграційної політики показує, що такі оцінки зазвичай здійснюються наступним чином. Спочатку розраховуються основні міграційні показники, потім застосовується методика інтегральної оцінки міграційного середовища з використанням середньозважених величин та метод Дельфі. Загалом, поєднання цих підходів до оцінки ефективності міграційної політики дозволяє визначити низку загальних абсолютних і відносних показників, за допомогою яких можна оцінити стан міграційної політики.

У роботі надано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення міграційної політики України з метою ефективного регулювання трудової міграції на державному рівні з урахуванням еволюції глобалізаційних процесів та вимог сьогодення. На основі досвіду країн ЄС визначено основні заходи щодо вдосконалення міграційної політики України.